

Katarzyna Pawlak

**TAIWAN UNDER JAPANESE COLONIAL RULE, 1895–1945.
HISTORY, CULTURE, MEMORY, RED. LIAO PING-HUI,
DAVID DER-WEI WANG, [NEW YORK 2005, 417 s.]**

Od początku lat 90. obserwuje się renesans zainteresowania studiami kolonialnymi i postkolonialnymi. Zjawisko to jest związane głównie z towarzyszącą postępującej globalizacji zmianą podstaw teoretycznych dyskursów o sytuacji kolonialnej (kryzys teorii modernizacji, rozwój brytyjskiej szkoły *cultural studies*, teorii hybrydyzacji, nowe studia – również sięgające w przeszłość – z zakresu *multiple modernities*). Takie publikacje, jak np. P. Duary czy A. Appaduraia, poprzez przyjęcie nowych założeń teoretycznych, pozwoliły zrewidować zakładany niemalże *a priori* w większości literatury dualizm kolonizującego i kolonizowanego jako podstawę do rozważań.

O ile ostatnie lata przyniosły wiele opracowań dotyczących kolonizacji dokonywanej przez kraje zachodnie oraz sytuacji w ich byłych koloniach, o tyle publikacje w języku angielskim dotyczące kolonizatora niezachodniego – Japonii – są w dalszym ciągu nieliczne. W dobie powszechnego już uznania założeń teorii *multiple modernities* i przekształcenia się założenia o odrębności nowoczesności japońskiej w oczywistość, wydaje się, że fakt braku reprezentacji studiów nad problemami kolonialności japońskiej niesie za sobą ważne konsekwencje dla samych szeroko rozumianych studiów postkolonialnych.

Pojawienie się pozycji o zakresie tematycznym takim, jakim może pochwalić się *Taiwan under Japanese Colonial Rule 1895–1945. History, Culture, Memory* pod redakcją Liao Ping-hui i Davida Der-wei Wanga, tę lukę poznawczą i teoretyczną w ogromnej mierze wypełnia. Pozycja obfituje bowiem we wnikliwe analizy historyczne, bogate w odniesienia do dokumentów źródłowych, rzetelnie podaje

też zapis i wymowę historycznych nazwisk czy tytułów (chińskich i japońskich), umożliwiając dalsze poszukiwania.

Podejście autorów i edytorów tej pozycji stanowi nowość także i w samej dziedzinie badań nad kolonizacją Tajwanu (do tej pory opracowywanych głównie w języku chińskim). Fala rosnącego w latach 90. zainteresowania zagadnieniami kolonialności i postkolonialności nie ominęła również nauki na Tajwanie, zwłaszcza że zbiegła się czasowo z demokratyzacją – także i rynku idei – na wyspie. Namysł nad japońską przeszłością kolonialną został uwolniony wówczas z politycznych ograniczeń. Miało to ważne konsekwencje, jako że wcześniejsze publikacje były zdominowane nie tylko przez dawne założenia stosowane w odniesieniu do studiów kolonialnych – chociażby wspomniany już dualizm kolonizującego i kolonizowanego, ale i wzmacniającą i dodatkowo zaostrzającą ten podział ideologię Kuomintangu (KMT), stosowaną zwłaszcza w pierwszym okresie rządów na wyspie.

Jednak kryzys dualistycznego schematu spowodował, że opracowania z tego zakresu stały się raczej relacjami historiograficznymi bądź faktograficznymi, tylko w niewielkim stopniu potrzebującymi głębszego oparcia w jakiegokolwiek teorii. Doskonałym przykładem wyłamania się z tej mało twórczej i nierokującej na przyszłość tendencji jest przedstawiana publikacja, bardzo głęboko osadzona w atrakcyjnych ramach teoretycznych.

Perspektywa przyjęta przez wszystkich autorów, których prace złożyły się nas ten tom, rozumiejąca i badająca zjawisko kolonialności jako rodzaj interakcji i przynależące do sfery nowoczesności rozumianej jako projekt o konsekwencjach kulturowych i dopiero jako takie badane przez pryzmat wielu bardziej szczegółowych teorii i metod (tak jak np. czyni się to z współczesnymi projektami nowoczesności w obrębie nurtu teorii *multiple modernities*), wydaje się zasadniczym czynnikiem przesądzającym o bardzo wartościowym charakterze tej pracy. Pytanie, które Yao Jen-to stawia jako naczelné dla swego tematu rozważań, wydaje się chyba wspólnym centralnym zagadnieniem, wokół którego oscylują zawarte w tomie opracowania, mianowicie: jakie są i na jakich warunkach są możliwe mechanizmy zmiany w warunkach nowoczesności kolonialnej? Nowoczesność kolonialna w ujęciu autorów książki jest więc ujęta jako zasadniczo dynamiczna i interakcyjna.

Zaproszeni do współpracy specjaliści z różnych dziedzin, zarówno tajwańscy, japońscy, jak i amerykańscy, podejmują spójne i kompletne (często zaskakujące rozpiętością zakresu tematycznego – od analiz administracji poprzez poszczególne biografie aż do kwestii *gender*) zadanie ukazania złożoności, a nade wszystko zmienności rzeczywistości kolonialnej Tajwanu wynikające z faktu, że był on areną realizacji pewnego, zmieniającego się przecież wraz z czasem i potrzebami, refleksyjnego projektu (a może nawet eksperymentu) modernizacyjnego realizowanego w obrębie dynamicznie przekształcającego się społeczeństwa.

Odpowiadające takiemu założeniu wyjście poza perspektywę politologiczno-historyczną (badania kolonizacji jako panowania kolonialnego) oraz przekroczenie skali paradygmatu hybrydyzacji (kolonizacja jako hybrydyzacja kulturowa) pozwala na ukazanie interakcji wielopoziomowych struktur politycznych i społecznych na Tajwanie w latach 1895–1945, daleko wykraczających poza schemat

wspomnianej już opozycji kolonizator – kolonizowany czy panujących w tajwańskim dyskursie politycznym przekonań o tzw. japonizacji jako procesie kulturowym i społecznym dominującym w latach 1935–1945.

Z jednej strony z japońskiego panowania zostają przez analizujących go autorów wydzielone co najmniej cztery – wzajemnie się kształtujące, pozostające w skomplikowanych interakcjach – sfery, począwszy od ogólnego obszaru japońskich instytucji nowoczesnych, poprzez wizje liderów polityki japońskiej dotyczące panowania kolonialnego i prawo, system sprawujący władzę w obrębie samej wyspy aż po samą kolonię (Wakabayashi). Z drugiej strony społeczeństwo Tajwanu i jego odpowiedź na wysiłki kolonialne również zostają ukazane w swojej wielkiej różnorodności. Wielość wy pływa nie tylko z uwarunkowań kulturowych, etnicznych czy historycznych, ale kształtowania się bieżącej, jednostkowej tożsamości, która jest częścią odpowiedzi na zadany – bynajmniej niełatwy i stanowiący dla tożsamości wyzwanie – projekt kolonizacyjno-modernizacyjny.

Szczególną uwagę autorzy poświęcają zagadnieniu roli elit Tajwanu w kształtowaniu jego sytuacji w czasach kolonialnych. Widzą w elitach siłę, która wywarła szczególny wpływ na kształtowanie się ówczesnej tajwańskiej tożsamości.

Zagadnieniom tożsamości autorzy zbioru poświęcają szczególnie dużo miejsca – analizując ją za pomocą metod politologii (Fong Shiaw-chian, *Hegemony and Identity in the Colonial Experience of Taiwan* [...]), nauk o administracji (Ts'ai Hui-yu Caroline, *Shaping Administration in Colonial Taiwan* [...]), literatury (Liao Ping-hui, *Print Culture and the Emergent Public Sphere in Colonial Taiwan* [...]), Kawahira Isao, *The State of Taiwanese Culture and Taiwanese New Literature in 1937* [...]), socjologii, historii (Fujii Shozo, *The Formation of Taiwanese Identity and the Cultural Policy of Various Outside Regimes*). Wydaje się, że jest to – obok bogatej podbudowy teoretycznej i interdyscyplinarności – jeszcze jedna wielka zaleta tej pozycji. Żaden bowiem chyba dyskurs nie ma na dzisiejszym Tajwanie takiego znaczenia i nie jest tak aktualny, tak wykorzystywany (i zarazem żaden tak bardzo nie potrzebuje rzetelnej analizy historycznej), jak dyskurs związany z tożsamością mieszkańców wyspy.

Obszerny zbiór podzielony został nie w oparciu o dyscypliny reprezentowane przez jego autorów czy wąsko rozumianą tematykę, ale w oparciu o trzy centralne, zdaniem autorów i wydawców, problemy, których dostarcza sytuacja kolonialności.

Pierwsza część książki zatytułowana jest *Rethinking Colonialism and Modernity: Historical and Theoretical Case Studies*. Artykuły w niej zawarte, pomimo różnej skali analizy i wielości zastosowanych technik badawczych czy poruszanych obszarów tematycznych, jako wspólny cel mają ukazanie sytuacji Tajwanu jako kolonii z perspektywy teorii nowoczesności. W czterech artykułach składających się na tę część kolonialność zostaje ukazana z punktu widzenia czterech czynników konstytutywnych dla sytuacji nowoczesnej: relacji technik sprawowania władzy i zamierzonego ich efektu (Wakabayashi Masahiro, *A Perspective on Studies of Taiwanese Political History* [...]), problemu wiedzy jako czynnika konstytutywnego dla zarządzania (Yao Jen-to, *The Japanese Colonial State and Its*

Form of Knowledge in Taiwan), problemu relacji władzy i wytwarzania tożsamości etnicznej (Fujii Shozo, *The Formation of Taiwanese Identity* [...]) oraz tworzenia się sfery publicznej jako czynnika wpływającego z nowoczesności (Liao Ping-hui, *Print Culture and the Emergent Public Sphere* [...]). Artykuły te wobec ogromnego bogactwa analizowanych w nich danych i unikatowości analizowanych dokumentów źródłowych mogą być czytane na dwa sposoby – jako świetne źródło wiedzy o technikach wytwarzania zwierzchności, tożsamości, sfery publicznej na Tajwanie w czasach kolonialnych, ale jako całość sugerują nowe, interdyscyplinarne spojrzenie na sytuację kolonialną jako na jedną z możliwych, choć faktycznie niezwykle złożoną, która mogła się wykształcić tylko w świecie wielości nowoczesności – czy też jak wolą pisać autorzy tego tomu – globalnego kapitalizmu. Kolonialna nowoczesność jest jedną z wielu – złożonych i niełatwych dla tożsamości grup czy jednostek, zarówno po stronie kolonizujących, jak i kolonizowanych, światowych *multiple modernities*.

Druga część zbioru, zatytułowana *Colonial Policy and Cultural Change*, pokazuje nie tylko sytuację kolonialną jako sytuację dynamiczną od strony zadań i celów politycznych, ale przede wszystkim uwidacznia wieloczynnikowość charakteru zmiany kulturowej, która w żadnym wypadku nie może być rozpatrywana jedynie w kategoriach japonizacji rozumianej jako uleganie mieszkańców Tajwanu japońskiemu wpływom. Skrupulatne i dociekliwe badania autorów tej części zbioru przynoszą wiele zaskakujących informacji, stawiających po raz kolejny pod znakiem zapytania dualistyczny podział na kolonizujących i kolonizowanych jako podstawę zrozumienia rzeczywistości kolonialnej. Artykuły, takie jak: *The State of Taiwanese Culture and Taiwanese New Literature in 1937* [...] i *Hegemony and Identity in the Colonial Experience of Taiwan* [...], ukazują zaskakująco niejednorodny wizerunek strony kolonizującej i obecnych w niej wizji zarządzania Tajwanem. Usunięcie w 1937 r. z czterech na pięć dzienników o zasięgu ogólnotajwańskim stron drukowanych w języku chińskim spotyka się oto ze zdecydowanym i dociekliwym sprzeciwem nie tyle Tajwańczyków (zainteresowani utrzymaniem stron po chińsku byli bowiem w tym czasie przeważnie ludzie starsi i piśmienni, a więc stosunkowo nieliczni), ale przedstawicieli administracji japońskiej, którzy korzystając z instrumentów nowoczesności – próbują dociec, jaki wpływ na tę rzekomo dobrowolną decyzję redakcji gazet miały naciski ze strony wojskowej, dążącej do najmniej wyrafinowanej formy japonizacji rozumianej jako wyrugowanie pisanego języka chińskiego dla celów pożądanej większej identyfikacji ludności Tajwanu z potrzebującym sił do walki w wojnie imperium.

Artykuł Fong Shiao-Chian – analizujący przemiany dyskursu warstw panujących na Tajwanie, ukazuje, jak wielką była różnorodność podejść kolejnych gubernatorów Tajwanu do poglądów na pożądany kształt relacji z ludnością Tajwanu. Posługując się odmiennym jeszcze narzędziem – biografią (Komagome Takeshi, *Colonial Modernity for an Elite Taiwanese* [...]) – Komagome ukazuje, jak skomplikowane i bynajmniej niebędące funkcją dyskursu polityki kolonialnej ani tym bardziej „ulegania japonizacji” mogły być relacje tożsamości etnicznej i obywatelstwa na kolonialnym Tajwanie.

Ostatnia z części zbioru – *From Colonial to Postcolonial*, porusza kwestię tożsamości, choć teraz już w innej perspektywie – mianowicie tożsamości z okresu kolonialnego wyrażanej w ówczesnej literaturze czy sztukach wizualnych widzianych z perspektywy późniejszej. Szczególnie interesujący jest artykuł Huang Yingche *Were Taiwanese Being „Enslaved”* [...]?, w którym za pomocą rzetelnej dokumentacji ukazane są wysiłki podjęte przez KMT w celu redefinicji tożsamości Tajwańczyków. Autor dokonuje również dekonstrukcji przesłanek stojących za tym, będącym przecież jednym z powodów tragicznych wydarzeń z pierwszych lat panowania KMT na wyspie, dyskursem. Próby negocjacji prowadzone przez ówczesną tajwańską elitę – wykształconą w czasach kolonialnych, nierzadko i za granicą, a nagle pozbawioną jakiegokolwiek wpływu na rzeczywistość, w której żyją, brzmią – w kontekście dzisiejszych teorii nowoczesności i globalizacji, niezwykle świeżo i zaskakująco współcześnie. Bowiem gdy dla KMT używanie języka japońskiego stanowiło dowód japonizacji, czyli tytułowego zniewolenia, dla tajwańskich elit japoński traktowany był na wyspie jedynie jako pożyteczne narzędzie związane raczej z modernizacją niż mające bezpośredni wpływ na tożsamość etniczną.

Książka obejmująca tak wiele sfer, tak interdyscyplinarna i mająca tak interesujące ramy teoretyczne i metodologiczne pozostawia mimo wszystko pewien niedosyt. Szkoda, że faktograficzne wejście w tajwańską postkolonialność kończy się na ramach czasowych wyznaczanych przez pierwsze lata panowania KMT. Niezwykle interesująca wydawałaby się próba analizy dyskursu dotyczącego kolonizacji toczącego się w czasach nam bliższych. A przecież – w dobie intensyfikacji sporów o tożsamość Tajwańczyków – kolonialność i to, co rzeczywiście pozostawiła po sobie – czy to w sferze politycznej, czy kulturowej, czy też w śladach pozostawionych w pamięci i tożsamości, jest ważną i często poruszaną kwestią. Choć publikacja nie wspomina o tym zagadnieniu wprost, to jednak z pewnością przyczyni się do namysłu czytelnika nad meandrami współczesnej tożsamości i nowoczesności na Tajwanie – i jest to jeszcze jeden powód, dla którego jest niezwykle aktualna i godna polecenia.